

ЗАВДАННЯ ТА ФУНКЦІЇ НАГЛЯДУ ТА КОНТРОЛЮ ЗА ОХОРОНОЮ, ЗАХИСТОМ, ВИКОРИСТАННЯМ ТА ВІДТВОРЕННЯМ ЛІСІВ В УКРАЇНІ

ВАСИЛЕНКО Віктор Михайлович - доктор юридичних наук, доцент,
перший проректор Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-9313-861X>

МУЗИЧУК Олександр Миколайович - доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України, проректор Харківського національного університету
внутрішніх справ

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-8367-2504>

НЕВЯДОВСЬКИЙ Владислав Олегович - доктор юридичних наук,
доцент, учений секретар секретаріату Вченої ради Харківського національного
університету внутрішніх справ

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-3107-1464>

УДК 351.74(477)

DOI: <https://doi.org/10.32782/ep.2024.1.32>

У статті наголошено на тому, що в основі охорони, захисту, використання та відтворення лісів в Україні лежить екологічна безпека як всеохоплююча категорія, що передбачає захист усього навколишнього середовища, невід'ємною частиною якого виступають ліси як «легені планети».

Зазначено, що саме забезпечення екологічної безпеки є стратегічною метою нагляду та контролю за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів в Україні.

Акцентовано увагу на тому, що важливою складовою екологічної безпеки є також екологічна безпека підприємства. Особливого значення дана складова набуває в умовах воєнного стану, коли безперервне функціонування об'єктів критичної інфраструктури є основою забезпечення національної безпеки держави.

Встановлено, що до завдань нагляду та контролю за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів в Україні можна віднести лісову сертифікацію, яка виступає інструментом незалежного моніторингу та перевірки того, що ліси використовуються

відповідно до узгоджених критеріїв; запобігання та протидія корупції у досліджуваній сфері; забезпечення екологічної безпеки окремих об'єктів критичної інфраструктури, недопущення пожеж на лісових ділянках, прилеглих до Чорнобильської атомної електростанції; здійснення моніторингу лісів.

Розглянуто такі важливі функції нагляду та контролю за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів в Україні, як інноваційна та навчальна. Сутність інноваційної функції зводиться до постійного пошуку новітніх підходів реалізації окреслених вище завдань в ході наукового осмислення та розробки інноваційних рішень, підходів, методів, конкретних заходів, спрямованих на покращення нагляду та контролю за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів в Україні. Навчальна функція передбачає підвищення екологічної свідомості населення як гарантії формування стійких моделей дружньої до довкілля поведінки.

Ключові слова: завдання, функції, контроль, нагляд, охорона, захист, використання, відтворення лісів.

Постановка проблеми

У наш час двома фундаментальними стовпами людського існування є охорона навколишнього середовища та сталий розвиток. Важливу роль у цих процесах відіграють уряди та міжнародні організації. Без серйозної регіональної взаємодії та міжнародного співробітництва сталого розвитку та охорони навколишнього середовища не буде. Тому екологічні дискусії є надзвичайно важливими умовами міжнародної конвергенції [1, с. 1573]. Водночас однією з ключових тем таких дискусій на вітчизняному рівні є охорона, захист, використання та відтворення лісів в Україні. Дана тема набуває особливої актуальності в умовах російсько-української війни, масової замінованості територій, знищення лісових площ, а також унікальних видів рослин та лікувальних трав. Особливого значення у таких умовах набуває ефективний нагляд та контроль з метою виявлення реальних масштабів екологічної катастрофи, спричиненої активними бойовими діями, а також шляхів подолання її наслідків.

Стан дослідження теми

У вітчизняній науковій думці окремі проблемні аспекти нагляду та контролю висвітлювали та ґрунтовно аналізували у своїх дослідженнях такі провідні вітчизняні науковці, як В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, К. Л. Бугайчук, С. С. Вітвіцький, С. М. Гусаров, Д. П. Калайнов, С. В. Ківалов, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпаков, Л. В. Могілевський, О. А. Моргунов, О. М. Резнік, О. Ю. Салманова, П. В. Синицький, В. В. Сокурєнко, Н. В. Хорошак та багато інших. Водночас окремі проблеми екологічної безпеки лісу вивчали і зарубіжні дослідники, зокрема G. Frank, S. Tayebi, Q. Wang, M. Wilson та M. Woznicka. Але у світлі новітніх екологічних викликів, що постають з відверто терористичних дій держави-агресора, особливого значення набуває питання нагляду та контролю за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів в Україні.

Мета і завдання дослідження

Мета статті полягає в тому, щоб проаналізувати сутність завдань та функцій нагля-

ду та контролю за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів в Україні. Для досягнення вказаної мети необхідно вирішити такі завдання: визначити екологічну безпеку як стратегічну мету відповідного нагляду та контролю; розглянути окремі завдання та функції нагляду та контролю за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів в Україні.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що автор в ході аналізу завдань та функцій нагляду та контролю за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів в Україні звертався до актуальних безпекових викликів, що постали перед державою в умовах воєнного стану та ще не знайшли достатнього обґрунтування у вітчизняній науці з огляду на новітній характер.

Виклад основного матеріалу

В основі охорони, захисту, використання та відтворення лісів в Україні лежить екологічна безпека як всеохоплююча категорія, що передбачає захист усього навколишнього середовища, невід'ємною частиною якого виступають ліси як «легені планети».

Окремі вітчизняні дослідники переконані, що екологічна безпека в загальному розумінні – це захист навколишнього середовища від стрімкої індустріалізації та урбанізації, зростання населення планети, економічного розвитку, зростання потреб людини в природних ресурсах. Сьогодні екологічна безпека є важливою складовою національної безпеки держави як фінансової, військової тощо [2, с. 804]. Саме забезпечення екологічної безпеки ми розглядаємо як стратегічну мету нагляду та контролю за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів в Україні, яка також знайшла своє втілення у Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» як одне із завдань законодавства про охорону навколишнього природного середовища [3] та рішенні Ради національної безпеки і оборони України від 29 вересня 2022 року «Про охорону, захист, використання та відтворення лісів України в особливий період» [4].

Проте важливою складовою екологічної безпеки є також екологічна безпека підпри-

емства. Особливого значення дана складова набуває в умовах воєнного стану, коли безперебійне функціонування об'єктів критичної інфраструктури є основою забезпечення національної безпеки держави. Так, К. Ю. Мельник та Ф. А. Цесарський розглядають екологічну безпеку підприємства як стан його виробничо-господарської діяльності, що не загрожує навколишньому середовищу і людям та задовольняє потреби працівників і виключає будь-яку небезпеку для їх здоров'я [5, с. 468].

Водночас стратегічна мета забезпечення екологічної безпеки навколишнього середовища та окремих підприємств в контексті нагляду та контролю за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів в Україні диференціюється на окремі завдання та функції. J. Parviainen та G. Frank зазначають, що на рівні Європейської міністерської конференції з питань захисту лісів у Європі (MCPFE) у 2003 році охорона лісів передбачала три категорії завдань: охорона для збереження біорізноманіття, охорона ландшафту та специфічних природних особливостей, а також захисних функцій лісу [6, с. 27].

Так, на основі розуміння мети нагляду та контролю за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів в Україні нами були розглянуті окремі завдання такої діяльності.

1. Лісова сертифікація, яка може сприяти збереженню біорізноманіття в багатофункціональних продуктивних лісах і виступає інструментом незалежного моніторингу та перевірки того, що ліси використовуються відповідно до узгоджених критеріїв. Лісова сертифікація не є альтернативою чи засобом посилення захисту лісів, оскільки як добровільний процес вона не може гарантувати постійність природоохоронних територій або вирішувати питання фінансування та компенсації [6, с. 27].

2. Запобігання та протидія корупції в сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів в Україні. Окремі дослідники переконані, що кращий контроль над корупцією посилює позитивний вплив демократії на захист лісів [7]. Акцентуємо увагу на необхідності врахування в контексті

даного завдання антикорупційної експертизи нормативно-правових актів, яка є складовою частиною правової експертизи; може бути як обов'язковою, так і з ініціативи фізичних та юридичних осіб; за суб'єктами поведінки поділяється на офіційну і публічну (незалежну); за рівнем правового регулювання: експертиза нормативно-правових актів національного та місцевого рівнів; охоплює чинні нормативно-правові акти, проекти нормативно-правових актів та подані на реєстрацію нормативно-правові акти [8].

Враховуючи позиції окремих науковців про те, що однією з причин низької ефективності використання та охорони природних компонентів є недостатній рівень фінансово-інвестиційного забезпечення екологічних програм [9, с. 166], завданням відповідного нагляду та контролю також є виявлення недієвих інструментів державної підтримки екологічних програм та корупційних ризиків у ході їх реалізації.

3. Окремим завданням відповідного нагляду та контролю в умовах воєнного стану, що постає з нашого розуміння сутності екологічної безпеки, є забезпечення екологічної безпеки окремих об'єктів критичної інфраструктури. Реалізація даного завдання є надзвичайно важливою в масштабах екологічної безпеки всього людства в ході забезпечення безперебійного функціонування Запорізької атомної електростанції та Чорнобильської атомної електростанції. Як зазначають К. Ю. Мельник та Ф. А. Цесарський, чорнобильська катастрофа, що сталася в 1986 році, стала найбільшою антропогенною екологічною катастрофою в історії людства. Її екологічні та соціально-економічні наслідки не мають аналогів за масштабами та значенням. Чорнобильська зона продовжує залишатися штучним бар'єром на шляху розповсюдження радіації на прилеглі території. У зоні відчуження продовжують працювати тисячі людей [10, с. 5053]. Водночас з перших днів чорнобильської катастрофи саме ліси взяли на себе основний удар, у результаті чого територія, прилегла до Чорнобильської атомної електростанції, отримала назву «рудий» чи «іржавий» ліс. З огляду на це на загальнодержавному міжвідомчому рівні здійснення

відповідного нагляду та контролю має бути нерозривно пов'язаним із недопущенням пожеж на лісових ділянках, прилеглих до Чорнобильської атомної електростанції, спричинених бойовими діями.

4. Здійснення моніторингу лісів, тобто «системи регулярного спостереження, оцінки і прогнозу динаміки кількісного і якісного стану лісів» [11]. Така діяльність є особливо важливою на територіях, що потерпають від незаконного видобутку бурштину. Невипадково окремі вітчизняні науковці звертають увагу на те, що незаконний видобуток бурштину в Україні становить серйозну загрозу пошкодження та знищення не лише геологічних ресурсів, які формувалися протягом сотень років, а й призводить до надзвичайно шкідливих наслідків для збереження лісів та земель у районах незаконного видобутку [12, с. 86].

У межах дослідження ми також виокремили такі важливі функції нагляду та контролю за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів в Україні, як інноваційна та навчальна.

Сутність інноваційної функції зводиться до постійного пошуку новітніх підходів реалізації окреслених вище завдань в ході наукового осмислення та розробки інноваційних рішень, підходів, методів, конкретних заходів, спрямованих на покращення нагляду та контролю за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів в Україні. Так, канадський дослідник М. Wilson визначив три головні науково-технічні напрями в ході реалізації досліджуваної функції: стійке управління лісами, підвищення цінності лісових ресурсів і впровадження технологій для покращення управління, обробки ресурсів і захисту навколишнього середовища [13, с. 74].

У контексті осмислення навчальної функції варто звернути увагу на те, що здійснення нагляду та контролю за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів в Україні має бути спрямоване не лише на виявлення існуючих порушень, але й на підвищення екологічної свідомості населення як гарантії формування стійких моделей дружньої до довкілля поведінки. М. Woznicka, E. Janeczko та K. Janeczko зазначають, що

у країнах Європейського Союзу реалізується програма екологічної освіти. Ця програма спрямована, серед іншого, на підвищення екологічної обізнаності та зміну ставлення та поведінки суспільства, включно з дітьми та підлітками. У 1994 році було створено перші сім польських промоційних лісових комплексів, головним чином для сприяння багатофункціональному управлінню лісами, але вони також мали екологічне, освітнє та соціальне значення. Лише у 2013 році у промоційних лісових комплексах було проведено 5292 майстер-класи на відкритому повітрі, які відвідали 185 077 осіб, інші організовані заходи включали: 3878 занять у приміщеннях (124 995 учасників), 107 виставок, 332 конкурси та 582 освітні заходи [14, с. 29].

Висновки

Підсумовуючи вищевикладене, можна дійти до висновку, що в основі охорони, захисту, використання та відтворення лісів в Україні лежить екологічна безпека як всеохоплююча категорія, що передбачає захист усього навколишнього середовища, невід'ємною частиною якого виступають ліси як «легені планети».

Саме забезпечення екологічної безпеки ми розглядаємо як стратегічну мету нагляду та контролю за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів в Україні.

Проте важливою складовою екологічної безпеки є також екологічна безпека підприємства. Особливого значення дана складова набуває в умовах воєнного стану, коли безперебійне функціонування об'єктів критичної інфраструктури є основою забезпечення національної безпеки держави.

Водночас стратегічна мета забезпечення екологічної безпеки навколишнього середовища та окремих підприємств в контексті нагляду та контролю за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів в Україні диференціюється на окремі завдання та функції.

Так, до завдань такої діяльності ми відносимо лісову сертифікацію, яка виступає інструментом незалежного моніторингу та перевірки того, що ліси використовуються

відповідно до узгоджених критеріїв; запобігання та протидію корупції в сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів в Україні; забезпечення екологічної безпеки окремих об'єктів критичної інфраструктури, недопущення пожеж на лісових ділянках, прилеглих до Чорнобильської атомної електростанції; здійснення моніторингу лісів.

Також нами були виокремлені такі важливі функції нагляду та контролю за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів в Україні, як інноваційна та навчальна.

Сутність інноваційної функції зводиться до постійного пошуку новітніх підходів реалізації окреслених вище завдань в ході наукового осмислення та розробки інноваційних рішень, підходів, методів, конкретних заходів, спрямованих на покращення нагляду та контролю за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів в Україні. Навчальна функція передбачає підвищення екологічної свідомості населення як гарантії формування стійких моделей дружньої до довкілля поведінки.

Література

1. Tayebi S., Moosavi S., Poorhashemi S. International interaction and global peace in light of international convergence: a strategy to achieve environmental diplomacy. *International Journal of Environmental Science and Technology*. 2017. № 14 (7). Pp. 1573-1582.
2. Bezpalova O., Onopriienko S., Tarasov S., Zavalna Z., Starynskyi M. State environmental security in national and globalization aspects. *Journal of Security and Sustainability Issues*. 2020. № 9 (3). Pp. 797-806.
3. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>.
4. Про охорону, захист, використання та відтворення лісів України в особливий період: Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29.09.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0015525-22#Text>.
5. Melnyk K. Y., Tsesarsky F. A. Environmental safety of enterprises activity as a precondition for compliance with the required

working conditions. *Ekoloji*. 2019. № 28 (107). Pp. 463-469.

6. Parviainen J., Frank G. Protected forests in Europe approaches –harmonizing the definitions for international comparison and forest policymaking. *Journal of Environmental Management*. 2003. № 67 (1). Pp. 27-36.

7. Wang Q., Peng X., Wang H., Chang C. The diversity impact of democracy on forest protection: Global evidence. *Land Use Policy*. 2023. № 125. URL: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:001025961000001>.

8. Vashchenko S., Riabchenko Y., Dzharova O., Bila V., Aristova I. Implementation of the right to the anticorruption expertise as a strategy for the protection of business. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory*. 2019. № 22 (SI 2). URL: <https://dSPACE.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/220ef746-b2b3-457f-bdd8-714fe9468294/content>.

9. Kliuchenko A., Humenyuk H., Melnyk V., Tkachenko S., Bogdanets V., Nosenko V. Ecological and economic principles of use and reproduction of natural recreational resources in the context of the postmodern consciousness. *Postmodern Openings*. 2021. № 12 (2). Pp. 149-169.

10. Melnyk K. Y., Tsesarsky F. A. Ecological problems of Chernobyl exclusion zone and their effect on labor regulations. *Ekoloji*. 2019. № 28 (107). Pp. 5049-5053.

11. Лісовий кодекс України від 21.01.1994 № 3852-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text>.

12. Bulgakov A. O., Ivantsov V. O., Makarenko V. S., Dubova K. O., Klimova S.M. Mechanism of protecting forest and land resources of Ukraine from illegal amber mining: legal aspect. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. 2022. № 1. Pp. 83-87.

13. Wilson M. Alberta Research Council: Providing innovation from the forest to the finishing line. *Forestry Chronicle*. 2002. № 78 (1). Pp. 74-80.

14. Woznicka M., Janeczko E., Janeczko K. Ecological education in the promotional forest complexes. In: Conference on Public Recreation and Landscape Protection – With Man Hand in Hand. Brno, 03-05 May 2015. Pp. 29-34.

**TASKS AND FUNCTIONS OF
SUPERVISION AND CONTROL OF
PROTECTION, PROTECTION, USE
AND REPRODUCTION OF FORESTS IN
UKRAINE**

The article emphasizes that the basis of the protection, protection, use and reproduction of forests in Ukraine is ecological safety as an all-encompassing category, which involves the protection of the entire environment, an integral part of which forests are the «lungs of the planet».

It is noted that ensuring environmental safety is the strategic goal of supervision and control over the protection, protection, use and reproduction of forests in Ukraine.

Attention is focused on the fact that the environmental safety of the enterprise is also an important component of environmental safety. This component takes on special importance in the conditions of martial law, when the uninterrupted functioning of critical infrastructure facilities is the basis of ensuring the national security of the state.

It has been established that the tasks of supervision and control over the protection, protection, use and reproduction of forests in Ukraine include forest certification, which acts

as a tool for independent monitoring and verification that forests are used in accordance with agreed criteria; prevention and counteraction of corruption in the researched area; ensuring the environmental safety of certain critical infrastructure facilities, preventing fires in forest areas adjacent to the Chernobyl nuclear power plant; forest monitoring.

Such important functions of supervision and control over protection, protection, use and reproduction of forests in Ukraine as innovative and educational are considered. The essence of the innovative function is the constant search for new approaches to the implementation of the tasks outlined above in the course of scientific understanding and development of innovative solutions, approaches, methods, and specific measures aimed at improving supervision and control over the protection, protection, use and reproduction of forests in Ukraine. The educational function involves increasing the environmental awareness of the population as a guarantee of the formation of sustainable models of environmentally friendly behavior.

Key words: tasks, functions, control, supervision, protection, protection, use, reproduction of forests.